

VIII SEMINARIUM HISTORYKÓW FILOZOFII POLSKIEJ

„Współczesna filozofia polska – konteksty, dyskusje, polemiki”

Uniwersytet Śląski
Katowice, 21-22 września 2016 roku

STRESZCZENIA

Prof. dr hab. Bolesław Andrzejewski
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Duchowość Polaka. Próba filozoficznego portretu

W referacie wychodzimy z założenia, że kultury poszczególnych narodów wykazują określone osobliwości, konstytuowane na przestrzeni dziejów, począwszy już od wczesnej nowożytności. Stawiamy tezę, że polska kultura przejawia, niemal od swych początków, charakter praktyczny, niekiedy wręcz z elementami pragmatycznymi. Specyfikę tą wykażemy na przykładzie filozofii, która chętnie podejmowała problemy polityczne, społeczne, etyczne, prawne czy religijne, z jednoczesnym pomijaniem zagadnień związanych z logiką, metodologią nauk czy nawet z ontologią / metafizyką.

Praktyczną orientację przejawiają późno średniowieczne pisma **Stanisława za Skarbimierza** (1360 – 1431), **Pawła Włodkowica** (1370 – 1435), **Jana Ostroroga** (1430 – 1501), później, już w czasach nowożytnych **Andrzeja Frycza Modrzewskiego** (1503 – 1572) czy **Piotra Skargi** (1536 – 1612).

Praktycyzm filozofii polskiej trwał, choć z pewnymi modyfikacjami, także w późniejszych wiekach. Przywołane zostaną postaci ks. **Feliksa Jarońskiego** (1777 – 1827), **Augusta Cieszkowskiego** (1814 – 1894), **Bronisława Trentowskiego** (1808 – 1869). Wszyscy oni zejście filozofii z „wyżyn teorii” „niziny praktyki”.

Będzie w dalszej części mowa o metodologicznym zabiegu, zgodnie z którym, mniej więcej od początku XIX. wieku, być może z inspiracji kantyzmem, budzi się refleksja teoretyczna, która sprawia, że polska filozofia staje się „syntezą, t. j. praktyką i teorią społeczeństwa”.

W XX. wieku, zwłaszcza za sprawą **Władysława M. Kozłowskiego** (1858 – 1935) pojawia się kategoria „humanizmu polskiego”, określająca bodajże najtrafniej tytułową „mentalność Polaka”.

Mgr Emil Antipow
Doktorant w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Jagiellońskiego

Ksiądz Stanisław Chołoniewski (1791–1846) jako sufler współczesności. O użyteczności dawnych pojęć

Ks. Stanisław Chołoniewski jest dla I połowy XIX wieku postacią znaną: arystokrata, dyplomata, bywalec salonów, pozostający w twórczym dialogu z największymi umysłami tego okresu, takimi jak Joseph de Maistre czy Adam Mickiewicz.

Prezentując poglądy konserwatywne stał nieco z boku wpływowego nurtu ówczesnej Europy wyrażającego ideały oświecenia, takie jak kosmopolityzm czy racjonalizm. Dlatego właśnie Chołojewski starał się znaleźć kategorie umożliwiające opis i głębsze zrozumienie rzeczywistości, w tym fenomenu salonów czy opinii kształtującej zdanie całych zbiorowości. Przy pomocy koncepcji „hasel wieku” oraz dystynkcji salon-antysalon postaram się wykazać, że dziewiętnastowieczne kategorie interpretacyjne dobrze opisują rzeczywistość społeczną także w XXI wieku.

Dr hab. Piotr Bartula
Uniwersytet Jagielloński

„Wojna sprawiedliwa” - pożyteczna fikcja czy realistyczny postulat?

Znane jest powiedzenie, że wojna jest kontynuacją polityki za pomocą innych środków. Oznacza to, że każda realistyczna polityka bierze pod uwagę możliwość wojny jako ostateczny środek rozstrzygnięcia agonialnego sporu. Polityka ma się zatem do wojny tak, jak zagrożenie użycia siły do jej realnego zastosowania. W swoim referacie, korzystając z polskiego refleksji nt. prawa wojny, rozważę możliwość przekształcenia wojny w urządzenie prawne. Przedstawię dwa przeciwstawne kanony rozważania wojny sprawiedliwej: realistyczny i moralistyczny.

Dr hab. prof. UR Krzysztof Bochenek
Uniwersytet Rzeszowski

Dyskurs wokół kwestii fideizmu w polskiej filozofii XX wieku

Niezmiennym elementem intelektualnego krajobrazu jest obecność w nim tendencji o charakterze fideistycznym. W zależności od epoki fideizm jest silniej bądź też mocniej eksponowany. Podczas gdy jedni myśliciele widzą w nim jedyną szansę na ocalenie "drogi wiary", to dla innych fideizm silnie tej wierze zagraża. Dużo ciekawych wątków do tego dyskursu wniósł XX wiek, który przyniósł ze sobą postęp techniczny zmieniający rzeczywistość, ale i stawiający wiele ważnych pytań. Są wśród nich również kwestie związane z relacją rozum - wiara, które u niektórych myślicieli przybierają postać fideizmu.

Dr hab. Jacek Breczko
Studium Filozofii i Psychologii Uniwersytetu Medycznego w Białymstoku

Przyływy i odpływy katolicyzmu Miłosza

Chciałem zająć się stosunkiem Czesława Miłosza do katolicyzmu; zarówno w wymiarze osobistym, biograficznym (praktykowania, bądź niepraktykowania), jak też w wymiarze teoretycznym. W tym drugim przypadku chciałbym przemyśleć i zbadać jego poglądy na temat – cywilizacyjnej, społecznej, politycznej – roli Kościoła w Polsce i na świecie (z akcentem na współczesność) oraz przemyśleć i zbadać jego stosunek do różnych istotnych wątków teologii katolickiej (również do tych, które wydawały mu się kontrowersyjne i z powodu których – jak sam to określał – „kroczył po obrzeżach herezji”). Mój głos proponuję potraktować jako przyczynek do ogólniejszego tematu: jaki mianowicie

był – w XX wieku – stosunek polskich intelektualistów, filozofów i myślicieli do katolicyzmu w ogóle, a do polskiego katolicyzmu w szczególności.

Dr Sonia Bukowska
Uniwersytetu Śląski w Katowicach

Problem granic cywilizacji w ujęciu Erazma Majewskiego

Pomimo wyraźnego nasilenia się tendencji globalizacyjnych we współczesnym świecie, problem istnienia trwałych granic między cywilizacjami nadal stanowi przedmiot sporów i dyskusji wielu środowisk naukowych. W polskiej refleksji filozoficznej tematyka ta ma już dość długą tradycję, w którą niewątpliwie wpisuje się teoria żyjącego na przełomie XIX i XX wieku filozofa i socjologa, Erazma Majewskiego. Kwestionując sens podstawowego dla ewolucjonizmu założenia o jedności ludzkości, Majewski stawia tezę, iż zarówno geneza człowieczeństwa, jak i kres jego rozwoju w aspekcie społecznym stanowi cywilizacja, a właściwie różniące się między sobą cywilizacje, spośród których każda jest „odrębną realnością”. Takie stanowisko nie jest wprawdzie równoznaczne z przekonaniem o całkowitej izolacji owych realności, nie sposób bowiem wykluczyć chociażby migracji z jednej cywilizacji do drugiej, ale nie oznacza ono również możliwości przeobrażenia się odrębnych cywilizacji w jakiś jeden ogólny system, obejmujący swym zasięgiem całą ludzką zbiorowość. Moje wystąpienie poświęcone jest analizie społecznych i filozoficznych poglądów Erazma Majewskiego, które są kluczowe dla wyjaśnienia specyfiki jego nauki o cywilizacji. Szczególny nacisk położony zostanie na te rozwiązania, które prowadzą polskiego filozofa do uznania cywilizacji za finalny efekt procesu dziejowego i wydają się warte przemyślenia również w obszarze współczesnego dyskursu naukowego.

Mgr Gerard Dmuch
Doktorant w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Zielonogórskiego

Filozofia w służbie ideologii. Poglądy filozoficzne Adama Schaffa w świetle krytycznej analizy Zbigniewa Jordana

Adam Schaff w historii filozofii polskiej jest znany głównie jako jeden z propagatorów marksizmu i komunizmu w Polsce. Filozofia wówczas wypełniała funkcje ideologiczne, a jej zadaniem było przede wszystkim zwalczanie poglądów niemarksistowskich. Pod wpływem jednak siły argumentów koncepcji filozoficznych, które zwalczał, jego poglądy uległy wyraźnej ewolucji. W Polsce ta ewolucja praktycznie przeszła bez echa, została jednak zauważona i przeanalizowana przez przebywającego na emigracji Zbigniewa Jordana. Dokonał on w swej fundamentalnej pracy *Philosophy and Ideology* nie tylko krytyki poglądów Schaffa, ale także wykazał na unikalny charakter polskiej filozofii marksistowskiej, która wypełniała funkcję ideologiczną nie rezygnując z ambicji naukowych. Wystąpienie będzie koncentrować się na drogach wpływu zwalczanych koncepcji (zwłaszcza szkoły lwowsko-warszawskiej) na kształt powojennego polskiego marksizmu.

Dr Anna Dziedzic
Uniwersytet Warszawski

Filozofia wobec psychologii. Polemika Adama Mahrburga z Kazimierzem Twardowskim

Przedmiotem mojego wystąpienia będzie analiza argumentacji Adama Mahrburga i Kazimierza Twardowskiego, stanowiąca treść polemiki, prowadzonej przez obu autorów na łamach „Przeglądu Filozoficznego” w 1898 roku. Bezpośrednim powodem wystąpienia Adama Mahrburga był tekst Twardowskiego *Psychologia wobec fizjologii i filozofii*, broniący Brentanowskiego programu psychologii opisowej. Polemika Mahrburga – przedstawiciela „nowokrytycyzmu”, czyli krytycznego pozytywizmu, inkorporującego wątki psychofizjologicznej interpretacji Kanta – była w pierwszym rzędzie krytyką konkurencyjnej wizji filozofii, jednak zawierała również szereg argumentów szczegółowych, kwestionujących wywód Twardowskiego. W moim wystąpieniu podejmę próbę oceny zasadności zarzutów Mahrburga oraz trafności odpowiedzi, formułowanych przez Twardowskiego.

Prof. dr hab. Leszek Gawor
Uniwersytet Rzeszowski

Początki polskiego wolnomyślicielstwa

Wystąpienie ma rozpocząć się od ustaleń terminologicznych, związanych z wolnomyślicielstwem, antyklerykalizmem, ateizmem, antyteizmem, świeckością życia publicznego czy bezbożnictwem. Brakuje do dnia dzisiejszego wyraźnego i jasnego pojmowania tych terminów. Następnie zostaną przywołane wyimki z dziejów polskiego wolnomyślicielstwa na początku XX wieku. Zostanie tu, między innymi, ukazany stosunek polskich pozytywistów do religii (głównie w wydaniu A. Świętochowskiego, A. Mahrburga i L. Krzywickiego) a następnie zostaną zaprezentowani prekursorzy niezależnego religioznawstwa na ziemiach polskich (I. Radliński, A. Niemojewski, J. Hempel) oraz zostaną naszkicowane dzieje zinstytucjonalizowanego nurtu wolnomyślicielskiego (od „Polskiej Ligi Wolnej myśli”, poprzez „Stowarzyszenie Wolnomyślicieli Polskich” do „Polskiego Związku Myśli Wolnej”) oraz jego program budowy kultury niezależnej od religii. Na przykładzie J. Baudouina de Courtenay’a i T. Kotarbińskiego z jednej strony a Hempla z drugiej zostaną ukazane także wewnętrzne tarcia w polskim ruchu wolnomyślicielskim między zwolennikami maksymalnej niezależności myśli a podporządkowania wolnomyślicielstwa bolszewickim interesom partyjnym. W Zakończeniu ma nastąpić ukazanie znaczenia dla kultury polskiej rodzimego wolnomyślicielstwa.

Mgr Magdalena Gilicka
Doktorantka w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu

Leopolda Blausteina krytyka fenomenologii

Leopold Blaustein jest mniej znanym przedstawicielem Szkoły Lwowsko-Warszawskiej. Jawi się przede wszystkim jako krytyczny zwolennik koncepcji fenomenologicznej Edmunda Husserla. Jako jeden z postulatów wysuwa Blaustein uzasadnioną konieczność odróżnienia wrażeń od własności przedmiotów. Na poparcie swojej

tezy Lwowski filozof postuluje rozróżnienie świata zjawiskowego i świata materialnego. Są to dwie warstwy odnoszące się do ujmowanych i interpretowanych wrażeń jako przestrzenno-czasowych przedmiotów transcendentnych spostrzeżeń. Świat zjawiskowy jest dla Blausteina światem nieograniczonym. Bardzo rzadko mamy na myśli świat zjawiskowy „jako taki”, w codziennym poznaniu jedynie dokonujemy jego interpretacji. Bezpośrednio dany może nam być jedynie świat zjawiskowy: zinterpretowany lub nie.

Dr hab. Mariusz Gryganiec
Uniwersytet Warszawski
Institut für Philosophie Universität Augsburg

Rozumienie pojęcia przedmiotu trwającego w czasie u niektórych przedstawicieli Szkoły Lwowsko-Warszawskiej

W obrębie Szkoły Lwowsko-Warszawskiej wyodrębniły się co najmniej trzy interpretacje pojęcia przedmiotu trwającego w czasie: a) inwariantystyczna (Łukasiewicz, Ajdukiewicz); b) substancjalistyczna (Łukasiewicz, Kotrabiński w początkowym okresie twórczości); 3) perdurantystyczna (Leśniewski, Kotarbiński, Ajdukiewicz). Odzworowanie tych tendencji można odnaleźć chociażby w podsumowującym artykule Czeżowskiego *Identyczność a indywidualum i jego trwanie*. Wystąpienie ma na celu, po pierwsze, scharakteryzowanie wspomnianych tendencji interpretacyjnych, po drugie, wysłowienie szerzej nieznanych wątków, dotyczących rekonstrukcji i analizy odnośnego pojęcia, po trzecie zaś, wykazanie, że filozofowie Szkoły Lwowsko-Warszawskiej w swych pomysłach niekiedy wyprzedzali problematykę obecnie żywo dyskutowaną na gruncie anglosaskiej filozofii analitycznej.

Mgr Piotr Gugala
Doktorant w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Jagiellońskiego

Filozofia społeczno-polityczna Feliksa Młynarskiego

Feliks Młynarski (1884-1972), obecnie znany jest przede wszystkim jako ekonomista i bankowiec, będący współtwórcą Banku Polskiego SA, a później prezydentem Banku Emisyjnego w Polsce. Zgłębiając jego biografię możemy przekonać się jednak o tym, że działał on nie tylko na płaszczyźnie gospodarczej, ale także politycznej, konspiratorsko-niepodległościowej, naukowej, czy filozoficznej. Prowadził nawet dysputy filozoficzne z takimi myślicielami jak Karol Wojtyła czy Władysław Tatarkiewicz.

Twórczość filozoficzna Młynarskiego dopiero od niedawna stała się jednak przedmiotem zainteresowania współczesnych filozofów i historyków filozofii, co wciąż pozwala na określenie go mianem „mało znanego filozofa”. Powodem takiego stanu rzeczy może być chociażby fakt, że ze względu na wydarzenia w jego życiu z okresu II Wojny Światowej, późniejsze władze utrudniały mu dalszą karierę akademicką i publikację pisanych przez niego w tamtym okresie prac, które do dziś nie zostały wydane. Mimo to, Młynarski był bezsprzecznie jednym z bardziej interesujących polskich myślicieli zajmujących się filozofią dziejów oraz filozofią społeczno-polityczną, w ramach której był zwolennikiem nacjonalizmu.

Mgr Tomasz Herbich
Doktorant w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Warszawskiego

Perspektywy badań porównawczych dotyczących polskiego romantyzmu i rosyjskiego renesansu religijno-filozoficznego

W opublikowanym w 2004 roku artykule *Mesjanizm i filozofia narodowa w okresie renesansu filozoficzno-religijnego w Rosji a romantyczny model polski* Andrzej Walicki przeprowadził pierwszą w najnowszych badaniach analizę porównawczą polskiej filozofii okresu międzypowstaniowego i rosyjskiego renesansu religijno-filozoficznego. Znaczenie jego publikacji polega na tym, że nie ograniczyła się ona do badań dotyczących recepcji polskiego romantyzmu w pismach przedstawicieli rosyjskiego renesansu religijno-filozoficznego lub zajmowanych przez myślicieli rosyjskich stanowisk wobec tzw. kwestii polskiej, lecz skoncentrowała się na próbie uchwycenia polskiego romantyzmu i rosyjskiej filozofii Srebrnego Wieku jako dwóch bliskich sobie prądów ideowych. Efektem analizy przeprowadzonej w artykule było m.in. podkreślenie ponadkonfesyjnego charakteru obu nurtów, które miały zbliżyć się do siebie mimo funkcjonowania w odrębnych kontekstach wyznaniowych.

W swoim referacie postaram się odnieść do propozycji przedstawionej przez Andrzeja Walickiego, określić podstawy badań porównawczych poświęconych tym dwóm nurtom oraz szanse stojące przed nimi, a także poszerzyć katalog zbieżności między polskim romantyzmem a rosyjskim renesansem religijno-filozoficznym i wskazać na niektóre spośród istotnych różnic między nimi.

Dr hab. Steffen Huber
Uniwersytet Jagielloński

Włodkowic i Zabarella w Molenbeek-Saint-Jean

Obecne dyskusje o migracji i mniejszościach można za pomocą terminologii klasycznego Oświecenia sprowadzić do pytania: pod jakimi warunkami funkcjonuje umowa społeczna? Dziś trwa ofensywa wartości metafizycznych i religijnych. Paradygmat umowy społecznej stał się dla wielu ludzi instrumentem nieprzydatnym, bo zbyt formalnym. Argumenty na jego rzecz dostarcza natomiast wczesnonowożytna filozofia polska. W duchu roztropności politycznej Paweł Włodkowic i Francesco Zabarella wyprowadzili zasadę *pacta sunt servanda* równoległe z filozofii antycznej i teologii chrześcijańskiej. Wartością absolutną staje się tu indywidualny człowiek, który razem z innymi tworzy wspólnotę i zawiera umowy jako osoba fizyczna i prawna. Człowiek posiada tę zdolność z *natury swej*, niezależnie od kultury, języka czy wyznania, ale w różnych konkretyzacjach. Pisma Włodkowica i Zabarelli dowodzą, że można jednocześnie integrować argumenty metafizyczno-religijne i gwarantować podstawowe prawa wszystkich ludzi niezależnie od ich religii. Z tego powodu warto dziś powrócić do ich dorobku. W referacie odniosę się także do publikacji belgijsko-marokańskiej dziennikarki Hind Fraihi, która zbadała długo niezauważony przez media i polityków proces radykalizacji młodych adeptów dżihadu w brukselskiej dzielnicy Molenbeek-Saint-Jean (Hind Fraihi, *En immersion à Molenbeek. L'enquête qui aurait dû nous alerter*, 2006). Obecnie Fraihi zwraca uwagę na również niedoceniany ruch umiarkowanych muzułman, którzy stawiają opór dżihadystom i działają na rzecz odrodzenia więzi społecznych w ramach ładu konstytucyjnego krajów europejskich. W tym kontekście warto zapytać o aktualność strategii obranej przez Włodkowica i Zabarella, polegającej na

antropologizacji problemu umów między odrębnymi wspólnotami. Czy strategia ta sprawdza się również w odniesieniu do wewnętrznych umów społecznych w warunkach globalizacji?

Dr hab. prof. AMW Jerzy Kojkoł,
Akademia Mrynarki Wojennej im. Bohaterów Westerplatte

Polska filozofia społeczna. Dylematy interpretacyjne początku XX wieku

W referacie odnajdujemy próbę dookreślenia pojęcia filozofia społeczna. Autor zdaje sobie sprawę z trudności teoretycznych, które wynikają z jego wyodrębnienia z tego, co określa się mianem filozofii i niefilozofii oraz myśli społecznej. Dostrzega możliwość traktowania filozofii społecznej jako pewnego rodzaju myślenia zarówno o społeczeństwie, jak i trendach jego rozwoju, a zarazem kulturze i wychowaniu. Dotykając tych i wielu innych obszarów przedstawicielom filozofii społecznej winno chodzić o osiągnięcia teoretyczne zasługujące na upowszechnienie czy przypomnienie, o coś uniwersalnego i względnie trwałego, a nie ich rolę społeczną, którą odegrały lub mogły odegrać.

W tekście filozofię społeczną traktuje się jako rozległy, trudny do oznaczenia obszar badawczy, filozoficznej refleksji nad życiem społecznym, rozpoznającej jego odrębność, pytającej o specyfikę, przyczyny, sens i strukturę zjawisk społecznych, poruszającej zarówno problematykę ontologiczną, epistemologiczną, jak i filozofii człowieka.

W referacie chodzi o próbę interpretacji rozumienia takich kategorii jak: autorytet, autorytaryzm, cywilizacja, dobro wspólne, demokracja, ideologia, indywidualizm, klasa społeczna, naród, państwo, społeczeństwo, tradycja, władza, własność, wspólnota, wychowanie przez polskich myślicieli początku XX wieku. W referacie przedstawiono poglądy: E. Abramowskiego, Z. Balickiego, S. Brzozowskiego, F. Konecznego, W. Dzierżyńskiego, T. Filipowicza, W. Gombrowicza, L. Gumplowicza, L. Krzywickiego, A. Krzyżanowskiego, K. Kelles-Krauza, W. Lutosławskiego, E. Majewskiego, S. Pawlickiego, L. Petrażyckiego, A. Świątchowskiego, F. Znanieckiego, Cz. Znamierowskiego.

Dr hab. prof. UZ Stefan Konstańczak
Uniwersytet Zielonogórski

Pomiędzy filozofią a ideologią. Spory o filozofię w powojennej nauce polskiej

Proponowane wystąpienie dotyczyć będzie sytuacji w nauce polskiej, jaka zapoczątkowały przygotowania do I Kongresu Nauki Polskiej (29.06 – 2.07.1951 r.). Kongres miał znaczenie symboliczne dla filozofii polskiej, gdyż wraz z jego przeprowadzeniem zamknięto niezależne czasopisma filozoficzne, zlikwidowano także społeczny ruch naukowy (PTF). Władze państwowe uznały bowiem filozofię obok prawa i historii, za dyscypliny kluczowe dla propagowania ideologii marksistowskiej. Równie istotne znaczenie Kongres miał dla edukacji filozoficznej. Realizowany w latach 1949-1953 w ramach programu szkół średnich przedmiot propedeutyka filozofii został ostatecznie usunięty ze szkół i uznany za wręcz szkodliwy dla „zwycięstwa” nowych porządków politycznych. W efekcie przedwojenne kadry naukowo-dydaktyczne w uczelniach wyższych zostały zastąpione przez „wyszkolonych marksistów”, dla których filozofia była tylko dyscypliną usługową wypełniającą zadania ideologiczne. Na wiele lat zmieniło to sposób uprawiania filozofii w Polsce, czego konsekwencje odczuwa się po dzień dzisiejszy. Autor będzie starał się także odpowiedzieć na pytania, z jakim skutkiem filozofia wypełniała swe zadania w nowej

rzeczywistości politycznej oraz czy w ogóle tak uprawiana filozofia marksistowska mogła uchodzić jeszcze za naukę

Dr hab. Tomasz Kubalica
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Adam Wiegner wobec zagadnienia poznawczego w oświeceniu Leonarda Nelsona

Przedmiotem wystąpienia jest wpływ szeroko rozumianego ruchu neokantowskiego na przyswojenie kantowskich idei filozofii krytycznej (metody krytycznej) nad Wisłą. W swym wystąpieniu pragnę zaprezentować filozoficzno-historyczną refleksję nad rozprawą przedwojennego docenta i powojennego profesora Uniwersytetu w Poznaniu Adama Wiegnera (1889–1967) pod tytułem *Zagadnienie poznawcze w oświeceniu L. Nelsona* (1925), w której podjął on próbę krytycznej analizy Nelsonowskiego problemu niemożliwości teorii poznania oraz możliwości metafizyki. Głównym celem wystąpienia jest przedstawienie neokantowskiego (a także neofriesjańskiego) kontekstu wspomnianej rozprawy Wiegnera oraz podjęcie refleksji nad poznańskim wątkiem recepcji myśli Leonarda Nelsona w Polsce. Pragnę wykazać, że wbrew schematycznym uproszczeniom myśl neokantowska miała istotny wpływ na kształt filozofii w Polsce.

Prof. dr hab. Radosław Kuliniak
Uniwersytet Wrocławski

Kariera akademicka Romana Witolda Ingardena w świetle korespondencji z Kazimierzem Twardowskim i Mścisławem Wartenbergiem

W moim referacie chciałbym przedstawić trudne, te nieznanne bliżej w polskiej literaturze filozoficznej, dzieje kariery akademickiej Romana Witolda Ingardena. Uczynię to na podstawie zachowanej, a dotąd jedynie publikowanej we fragmentach, jego korespondencji z Kazimierzem Twardowskim i Twardowskiego z Mścisławem Wartenbergiem. Obejmuje ona lata 1914-1937. Są to ocalałe po pożogach dwóch wojen światowych listy tych filozofów. Referat mój dotyczy okresu, gdy Ingarden przybywa do Lwowa pod koniec sierpnia 1925 roku. Zajęcia na Uniwersytecie Lwowskim zaczyna z początkiem października. Pierwszy jego wykład nosił tytuł *Niektóre kierunki współczesnej teorii poznania*. Od samego początku aktywnie włącza się w życie naukowe lwowskiej uczelni. W 1925-1926 roku zostaje przewodniczącym Sekcji Teorii Poznania w Towarzystwie Filozoficznym Lwowskim. Jest to bardzo aktywna sekcja. Zaraz po jej zawiązaniu w listopadzie 1925 roku dochodzi do regularnych posiedzeń. Do czerwca 1926 roku odbywa się 21 takich spotkań. Od samego też początku swojej kariery akademickiej we Lwowie Ingarden podejmuje starania o pozyskanie katedry uniwersyteckiej. Upatruje w Twardowskim i Wartenbergu sprzymierzeńców dla swoich planów naukowych. Wiele mówiący o jego staraniach i relacjach z Twardowskim jest jeden z wpisów z *Dziennika*: „Przed posiedzeniem był Ingarden u mnie i pytał o swoje widoki na katedrę we Lwowie, albowiem jego stanowisko w gimnazjum zostało sklasyfikowane przez Ministerstwo jako tymczasowe. Powiedziałem mu, że widoków na stworzenie katedry trzeciej filozofii na razie nie ma, że nie wiadomo też, jakby się Wartenberg na jego kandydaturę zapatrywał – więc chyba wypadnie mu czekać aż któryś z obecnych profesorów umrze lub pójdzie na pensję”. Ten zapisek rozpoczyna starania Ingardena w pozyskaniu

katedry we Lwowie. Rozpoczyna ciąg niepomyślnych, aczkolwiek „koniec końców” zakończonych dla niego pozytywnie wydarzeń, które miały miejsce w latach 1926-1933.

Mgr Bartosz Maciejewski
Doktorant w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Warszawskiego

Ekonomia zła w „Literaturze słowiańskiej” Adam Mickiewicza

Jednym z najczęściej podejmowanych zarzutów wobec mesjanizmu Adama Mickiewicza jest różnorodnie tematyzowany wymiar terapeutyczny myślenia mesjanicznego, który uzupełniony może zostać o aspekty bierności, pasywności, megalomanii czy zwykłej próżności. Wielorakie i wielokrotne powroty (neo)mesjanizmu (m.in. w okresie II RP czy ostatnio, w 2012 roku, w jednym z tomów „Pressji”) czynią tę problematykę nieustająco aktualną.

Ostateczne rozstrzygnięcie tej kwestii z uwagi na niejednorodność i programową niesystemowość dyskursu mesjanistycznego, nawet jeśli w znacznej mierze niemożliwe, wymaga podjęcia analizy tejże problematyki z różnych perspektyw.

Takim spojrzeniem z ukosa może stać się zagadnienie zła w *Literaturze słowiańskiej* Adama Mickiewicza. Zła, które za starożytnymi moglibyśmy uznać za nieubłagane *fatum* bądź sięgając do tradycji chrześcijańskiej za zło kary (*malum culpae*) lub zło winy (*malum poenae*). Mickiewicz, spożytkowując w swojej wizji historiozoficznej pojęcie Opatrzności, przyznaje jej rolę sprawczą w dziejach, co jednak w kontekście zagadnienia zła musi przywołać problem teodycei – swoistej ekonomii zła, która pozwala Bogu (mimo atrybutu wszechmocności) uniknąć za nie odpowiedzialności (*causa mali*).

W owej ekonomii mieści się jednak również podmiotowa rola człowieka (zarówno jako jednostki, jak i narodu), na tyle istotna, że Mickiewicz nie waha się stwierdzić, że „Polska szlachecka sama się zabiła”, wyraźnie komplikując chwytliwą frazę „Polska Chrystusem Narodów” z *Ksiąg narodu polskiego*.

Warto również zadać pytanie o to, co nieobecne bądź zmarginalizowane w dyskursie *Literatury słowiańskiej*. Czy zło dotykające człowieka może nie mieścić się w żadnym planie racjonalności – czy może być złem-nieszczęściem, które spotyka człowieka niewinnego? Innymi słowy, czy Mickiewicz dopuszcza irracjonalność zła, a zatem lekcję Hioba równoległe z lekcją Noego?

Mgr Renata Merda
Doktorantka w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Zielonogórskiego

O sporach programowych w polskim marksizmie. Adam Schaff wobec ewolucji poglądów filozoficznych Leszka Kołakowskiego

W swoim wystąpieniu zamierzam przeanalizować proces odchodzenia L. Kołakowskiego od marksizmu. Swoje rozważania przeprowadzę w kontekście jego relacji z Adamem Schaffem. Właśnie to A. Schaff był promotorem rozprawy magisterskiej oraz kandydackiej (doktorskiej) Leszka Kołakowskiego. Obaj ci filozofowie w latach sześćdziesiątych XX wieku zrewidowali swoje poglądy na marksizm wpisując się w nurt zwany rewizjonizmem. Leszek Kołakowski jednak zarzucił marksizm i stał się jego czołowym krytykiem, natomiast Adam Schaff starał się go zreformować wzbogacając dotychczasową ideologię o filozofię człowieka. Poglądy obu filozofów odbiegały zatem od

oficjalnej wersji marksizmu. O ile Kołakowski odszedł całkowicie od marksizmu, to Schaff starał się go bronić. Schaff nie aprobował zwłaszcza oceny marksizmu zawartej w *Głównych nurtach marksizmu* Kołakowskiego. Nie przypadkiem, zatem to właśnie obaj filozofowie mogą być uznani za najwybitniejszych przedstawicieli marksizmu w Polsce. Ich poglądy były nie raz sprzeczne, ale równie często były zbliżone (marksizmu ekumeniczny Schaffa) – a zatem ich antagonizm miał charakter przede wszystkim osobisty, a mniej dotyczył sfery poglądów filozoficznych.

dr hab. prof. nadzw. Leon Miodoński
Uniwersytet Wrocławski

Krytyka myśli niemieckiej w polskiej filozofii XIX wieku - analiza wybranych przykładów

W proponowanym referacie skupię się na krytycznej recepcji filozofii niemieckiej w myśli polskiej XIX wieku. Interesują mnie dwie zasadnicze kwestie. Po pierwsze, w jaki sposób do filozofii niemieckiej odnoszono się z punktu widzenia tzw. filozofii akademickiej, reprezentowanej przez profesorów filozofii zatrudnionych na uniwersytetach w Krakowie, Lwowie, Wilnie, a później w Warszawie. Chodzi w tym wypadku również o to, czy polityka kulturalna zaborców przekładała się na obsadę profesur filozofii i w jakim stopniu profesorowie filozofii wyrażali interes ideologiczny określonego państwa zaborczego. Po drugie zaś, w jaki sposób krytyka ta odzwierciedlała się na poziomie publicystycznym i czy korespondowała ze stanowiskami akademickimi. Jako że dyskurs polityczny w rozbiorowej Polsce miał charakter wielowymiarowy, dla pewnego uproszczenia przyjrzałbym się tylko dwóm aspektom, a mianowicie: stosunkowi do idealizmu niemieckiego oraz stosunkowi do pesymizmu – odpowiednio dla pierwszej połowy XIX wieku i do przełomu XIX i XX wieku.

Dr hab. Tomasz Mróz
Uniwersytet Zielonogórski

Spory wokół spuścizny Platońskiej Władysława Witwickiego (1878-1948)

Przez niemal cztery dekady W. Witwicki publikował tłumaczenia dialogów Platona, które opatrywał wstępami, komentarzami i rysunkami; część z nich ukazała się drukiem pośmiertnie. Z jego szeroko dostępnych przekładów, wielokrotnie wznawianych, korzysta nadal wielu czytelników. Ukazujące się zaś sporadycznie nowe przekłady dzieł Platona nierzadko okazują się nie spełniać oczekiwań publiczności.

Przekłady i komentarze Witwickiego jeszcze za jego życia doczekały się różnorodnych ocen i recenzji. Spory i dyskusje wokół Platońskiej spuścizny Witwickiego przebiegały na płaszczyźnie filozoficznej i filologicznej, angażowali się w nie badacze antyku, filolodzy klasycyści, oraz rzadziej filozofowie. Spór o wartość Platońskich prac Witwickiego trwał także po jego śmierci i przewija się również dzisiaj.

Biorąc pod uwagę fakt, że pierwszy kontakt przytłaczającej większości czytelników z Platonem następuje dzisiaj za pośrednictwem tekstu Witwickiego, nie można wobec jego spuścizny i sporów wokół niej przejść obojętnie, zwłaszcza że niekiedy pojawiają się skrajne opinie i niesprawiedliwe oceny. Koniecznym jest więc zbadanie dotychczasowych spornych sądów o dorobku Witwickiego w dziedzinie studiów i przekładów prac Platońskich oraz dyskusja przynajmniej z niektórymi z nich, co jest głównym celem proponowanego referatu.

Dr Magdalena Mruszczyk
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Twórczość i dynamizm contra idealizm. Anny Teresy Tymienieckiej fenomenologia życia

Kluczowym punktem rozwoju filozofii, zdaniem Anny Teresy Tymienieckiej – polskiej fenomenolog żyjącej w latach 1923-2014 – miało być wskazanie na dynamizm i twórczość, jako na te aspekty rzeczywistości, które są źródłem życia. Przy czym rzecz nie dotyczy wyłącznie ludzkiego rysu życia, lecz życia w ogóle. Z niego dopiero życie człowieka się wyłania i w jego kontekście należy również rozważać dynamikę i twórczość swoiście ludzką. Podstawę takiego kierunku myślenia stanowią dziś nauki przyrodnicze, narzędziem badawczym zaś, jest intuicja. To z jednej strony. Z drugiej strony – życie jako takie zawdzięcza swój rozwój, wyznaczony dążeniem ku Transcendencji, człowiekowi, który, jak podkreślała Tymieniecka, owo dążenie realizuje „na skrzydłach ducha”. Zatem twórczość i jej dynamizm, to znamiona rzeczywistości jako takiej i kluczowy punkt odniesienia dla współczesnej refleksji filozoficznej. Z powodu niemożliwości dostrzeżenia ich w idealizmie Edmunda Husserla, Tymieniecka podjęła z nim filozoficzną polemikę, jednocześnie podkreślając naukową wartość opracowanej przez niego metody fenomenologicznej. Dlatego w moim wystąpieniu chciałabym wskazać na najistotniejsze elementy tej polemiki i jej konsekwencje w opracowywanym przez filozofkę projekcie fenomenologii życia.

Dr Anna Musiol
Uniwersytet Śląski w Katowicach, Śląski Uniwersytet Medyczny w Katowicach

Miejsce krytycznej filozofii Immanuela Kanta i neokantyzmu Hermanna Cohena w systemie filozofii Stanisława Leopolda Brzozowskiego

Zaiste trzeba umieć podejrzliwym okiem czytać filozofów i szczególnie między tekstami czytać, jeśli chce się z nich wyczytać ich prawdy [...]. Filozofia nie jest postacią poznania, jest czymś głębszym o wiele, jest formą życia, formą stającego się czynu [A. M e n c w e l: Stanisław Brzozowski. Postawa krytyczna. Wiek XX. Warszawa 2014, s. 398].

Przytoczone słowa Stanisława L. Brzozowskiego wskazują na jego żywe zainteresowanie postawą krytyczno-filozoficzną oraz szczególną skłonnością do filozoficznego namysłu jako wyrazu żywej osobistej myśli. O ile krytyczny obraz filozofii przedstawia, wedle polskiego filozofa, system Immanuela Kanta, o tyle projekt filozofii będącej wyrazem w pełni samodzielnej i niezależnej myśli, snuje ojciec-założyciel marburskiej szkoły neokantyzmu, epistemolog Hermann Cohen. W systemie wyróżnionych myślicieli, autor *Legendy Młodej Polski. Studiów o strukturze duszy kulturalnej*, dostrzega skłonność do intelektualnej inicjatywy wolnej od pozytywistyczno-modernistycznych ograniczeń i zбочeń. Jak uważają liczni historycy filozofii, obydwaj wyróżnieni niemieccy klasycy metody transcendentalnej, traktują krytycyzm jako współczesną wykładnię wolności i odkrywczą, nieszablonową myśli. Natomiast dla Brzozowskiego krytycyzm jest sposobnością do ujęcia filozofii Królewieckiego myśliciela w formę wezwania do twórczego męstwa, a zarazem jest również przywołującym na myśl postulatem marburskich filozofów, w myśl którego nie ma „bytu poza wiecznym i nieustannym stawaniem się, poza potokiem przez nas przepływającym, którego falą jest każda zmiana w rzeczach otaczających, każda myśl nasza i usiłowanie” [S. B r z o z o w s k i: *Kultura i życie. Zagadnienia sztuki i twórczości. W walce o światopogląd*. Lwów 1907, s. 222]. Wszystkie rzeczy, a także myśli oraz niedokończone i wiecznie niezamknięte usiłowania pojedynczego człowieka naznaczone są wartością. W ten sposób

relacja wiążąca człowieka ze światem *αἴτιος* przyjmuje postać intymnego, najbardziej wewnętrznego stosunku, który poza obszarem działania i wewnętrznych przeżyć jednostek, nawiązany być nie może.

Biorąc pod uwagę bogatą twórczość polskiego intelektualisty przełomu wieków XIX i XX poświęconą, bezpośrednio lub pośrednio, nauce Immanuela Kanta oraz filozoficznym postulatom neokantysty Hermanna Cohena, w referacie wyeksponuję wpływ myśli krytycznej oraz programu transcendentalnej logiki na system filozofii (także kulturalizm) Stanisława Leopolda Brzozowskiego.

Dr hab. Paweł Polak
Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

Krakowska filozofia przyrody – między XIX a XXI wiekiem

W referacie podjęta zostanie próba refleksji nad fenomenem krakowskiej filozofii przyrody. Nazwą tą obejmowana jest szeroka panorama refleksji filozoficznych inspirowanych nauką i mających silny związek z badaniami naukowymi. Na tle historii rozwoju tej tradycji filozoficznej podjęta zostanie refleksja nad jej źródłami oraz cechami charakterystycznymi. Celem tego ujęcia będzie naszkicowanie obrazu historycznego, który pozwoli na rozwinięcie dyskusji nad tym, co taki styl filozofowania – odwołujący się do pewnych rozstrzygnięć metodologicznych poczynionych jeszcze w XIX wieku – może zaferować polskiej filozofii XXI wieku.

dr Piotr Surma
Uniwersytet Warszawski

Wpływ filozofii Bergsona na rozwój myśli Szkoły Lwowsko-Warszawskiej

Większość badaczy Szkoły Lwowsko-Warszawskiej wydaje się marginalizować wpływ filozofii Henri Bergsona na jej rozwój. W monografiach poświęconych Szkole nazwisko jednego z najbardziej prominentnych francuskich myślicieli początku XX wieku pojawia się najczęściej wyłącznie w kontekście krytyki irracjonalizmu autorstwa Kazimierza Ajdukiewicza czy też wypowiedzi na temat metafizyki intuicjonistycznej Tadeusza Czeżowskiego. Podkreślana jest przy tym obiegowa opinia, iż uczniowie Kazimierza Twardowskiego przypisywali Bergsonowi postawę wrogą wobec „kierunku scjentyistycznego w filozofii współczesnej”, w najlepszym zaś przypadku zupełnie obcą filozofii uprawianej w Szkole.

Celem wystąpienia jest rekonstrukcja rzeczywistego wpływu, jaki filozofia Bergsona wywarła na myśl Szkoły Lwowsko-Warszawskiej w wybranych, węzłowych momentach jej rozwoju. Analizie poddane zostaną narodziny filozofii czynu, wątki indeterministyczne, jak również prowadzone w Szkole rozważania z zakresu filozofii czasu i filozofii nauki. W wystąpieniu zostaną natomiast świadomie pominięte odniesienia do myśli Bergsona pozbawione wyraźnego wpływu na rozwój Szkoły.

Dr Tadeusz Sznajderski
Uniwersytet Gdański

Stefan Swieżawski - mediewista, filozof, pedagog

Prof. S. Swieżawski odegrał znaczącą rolę w odkrywaniu i interpretowaniu wielu dzieł polskich filozofów Średniowiecza. Był autorem wielotomowej "Filozofii XV w" - unikalnego dzieła w skali Europy. Tworzył fundamenty neotomizmu egzystencjalnego organizując filozoficzną szkołę lubelską wspólnie z A. Krapcem, S. Kamińskim, K. Wojtyłą. Współpracował z E. Gilsonem i J. Maritainem. Wychował wiele pokoleń filozofów i historyków filozofii.

Dr hab. Grażyna Szumera
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Elitaryzm w myśli polskiej początku XX wieku

Kwestia elit często interesowała myślicieli. Idee elitaryzmu znajdziemy już w myśli starożytnej. Odkąd obiektem refleksji stało się społeczeństwo, zaczęto snuć rozważania nad poszukiwaniem cech charakterystycznych jednostek, które przewodzą życiu politycznemu, czy też kulturowemu. Jednakże tendencje elitarystyczne swoją kulminację osiągnęły w pismach myślicieli pierwszej połowy XX wieku. Spośród znanych myślicieli tamtego okresu, którzy podejmowali zagadnienie elit, na uwagę zasługuje Gustav Le Bon, Georges Sorel. Również w polskiej myśli filozoficznej wątki elitaryzmu znajdziemy w pismach choćby Stanisława Ignacego Witkiewicza, Jana Karola Kochanowskiego.

Dr hab. prof. UŚ Krzysztof Śleziński
Uniwersytet Śląski w Katowicach, Filia w Cieszynie

Benedykta Bornsteina recepcja filozofii Immanuela Kanta

Benedykt Bornstein, znawca i tłumacz filozofii Kanta, przyjął, iż odróżnienie dwojakich czynników w naszym poznaniu – empirycznego i racjonalnego – nie jest wystarczające do zrozumienia prób rozwiązania przez Kanta zasadniczego, teoriopoznawczego dylematu przewyższającego odrębności elementów poznania i władz naszego umysłu. W rozwiązaniu tego problemu nie pomaga Kantowskie dostrzeżenie przeciwstawności zmysłowości i intelektu (rozsądek), jako dwóch źródeł naszego poznania. Przeprowadzone szczegółowe analizy zasadniczego problemu Kantowskiej teorii poznania, doprowadzają Bornsteina do rozpoznania odpowiedniej struktury świata myśli i struktury świata przedmiotów przestrzennych. Obie te struktury okazały się być izomorficznymi i dały się ująć w jeden sformalizowany system kategorii logiki-geometrycznych. Bornsteinowskie przewyższenie zasadniczego problemu Kantowskiej teorii poznania okazuje się być nadal interesujące dla badań naukowej metafizyki.

Mgr Aleksandra Tykarska
Doktorantka w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Warszawskiego

Od metafizyki do eksperymentu. Filozofia jako fundament rozwoju psychologii w Polsce

W swoim wystąpieniu chciałabym zająć się związkami filozofii i psychologii – silne powiązanie tych dwu dziedzin nie budzi najmniejszych wątpliwości. Silne i skomplikowane, uwidoczniło się na przełomie XIX i XX wieku w pełnym emocji i nierozstrzygalnym nawet jak dotąd sporze o psychologizm i jego zgubne konsekwencje, z drugiej strony powiązanie to doprowadziło, według mnie, do powstania współczesnej polskiej filozofii jako takiej. To właśnie idea psychologii, a w szczególności eksperymentu psychologicznego, leży u podstaw rozwoju szkoły Kazimierza Twardowskiego, lwowskiej szkoły psychologicznej i następnie szkoły lwowsko-warszawskiej. Eksperyment psychologiczny był też wyznacznikiem dla naukowej działalności Władysława Heinricha w Krakowie, eksperymenty takie w Warszawie zaczął przeprowadzać Edward Abramowski, a Józefa Kodisowa traktowała tę metodę jako integralną część życia codziennego i niezbędną do lepszego poznania człowieka. Chciałabym pokazać, jak przebiegł rozwój tych filozoficzno-psychologicznych zależności, kto w Polsce walczył o miano „polskiego Wundta” i „prekursora psychologii eksperymentalnej”, jak ta eksperymentalna działalność wpłynęła na rozwój polskiej nauki oraz to, jak idea eksperymentu na zawsze odmieniła sposób myślenia o psychologii.

Dr hab. prof. UAM Andrzej Wawrzynowicz
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Polska myśl mesjanistyczna w analizach Tadeusza Krońskiego

Tadeusz Kroński (1907-1958) – jeden z najbardziej wpływowych przedstawicieli powojennego heglizmu polskiego, uznawany za ojca duchowego warszawskiej szkoły historyków idei, w swoich publikowanych w latach pięćdziesiątych XX wieku historyczno-filozoficznych analizach myśli dziewiętnastowiecznych mesjanistów polskich epoki międzypowstaniowej przedstawia skrajnie negatywny obraz tego nurtu. Kroński nie dostrzega istotnych rysów ciągłości teoretycznej między ulegającą historycznym wpływom romantycznej ideologii mesjanistycznej tradycją dziewiętnastowiecznego heglizmu polskiego (spod znaku Libelta i Cieszkowskiego) a własnym stanowiskiem filozoficznym. Referat podejmuje próbę kompleksowej weryfikacji krytycznej tych analiz, zbadania genezy założenia o zasadniczej nieciągłości obu historycznych linii rozwoju heglizmu polskiego, a także określenia faktycznego zakresu realizacji przez samego Krońskiego formułowanego tu postulatu radykalnego odrzucenia idei mesjanizmu.

Dr Piotr Ziemski
Uniwersytet Warszawski

Historia filozofii i kontekst współczesny w badaniach Barbary Skargi nad pozytywizmem.

Dorobek Barbary Skargi w zakresie studiów nad pozytywizmem, zwłaszcza nad pozytywizmem polskim, jest imponujący, a wyniki tych badań (w części opublikowanych przed ponad półwieczem) stanowią wciąż podstawowe odniesienie dla dzisiejszych badaczy. W publikacjach poświęconych pozytywizmowi Barbara Skarga łączyła wybitny warsztat

historyka filozofii, pragnienie uprawiania filozofii współczesnej i pasję polemisty opisującego ideologiczną doktrynę PRL. Kontekst polityczny, w jakim ukazywały się te publikacje, sprawiał, że wypowiedzi na tematy współczesne musiały być ukrywane pod postacią analiz historycznych. Niniejszy referat stanowi próbę: oddzielenia różnych funkcji (sprawozdawczej, interpretacyjnej i polemicznej) realizowanych przez publikacje poświęcone filozofii prepozytywistycznej i pozytywizmowi, a następnie rekonstrukcji metod badawczych oraz wydobycia wniosków, które zachowały wartość ponadczasową, wolną od kontekstu współczesnego powstawaniu publikacji.